

Основи системного аналізу

Методи багатокритеріального
оцінювання альтернатив.
ELECTRE, TOPSIS

Савченко Ілля Олександрович
ННК “ІПСА” НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського”

Методи PROMETHEE і ELECTRE

- PROMETHEE: Preference Ranking Organization METHod for Enrichment Evaluation
- ELECTRE: фр. ELimination Et Choix Traduisant la Realite — виключення і вибір, що відображають реальність

Розв'язання задач:

- вибору
- ранжування

Постановка задачі

Дано:

- $A = \{a_i \mid i = 1, \dots, n\}$ – множина альтернатив рішень
- $C = \{c_j \mid j = 1, \dots, m\}$ – множина критеріїв
- $V = (v_j(a_i))$ – оцінки альтернатив за критеріями
- w_j^C – вага j -го критерію $\sum_{j=1}^m w_j^C = 1$

Знайти:

- ранжування альтернатив
- множину “найкращих” альтернатив

Метод ELECTRE I: індекс згоди

Гіпотеза: a_k переважає a_l за всіма критеріями.

$$c(a_k, a_l) = \frac{\sum_{j \in C^+ \cup C^0} w_j}{\sum_j w_j}$$
$$\begin{aligned} C^+ &: a_k \succ a_l \\ C^0 &: a_k \sim a_l \\ C^- &: a_k \prec a_l \end{aligned}$$

$$\sum_j w_j = 1 \quad \Rightarrow \quad c(a_k, a_l) = \sum_{j \in C^+ \cup C^0} w_j$$

Метод ELECTRE I: індекс незгоди

$$d(a_k, a_l) = \max_{j \in C^-} \frac{v_j(a_l) - v_j(a_k)}{L_j} \quad d(a_k, a_l) \in [0; 1]$$

L_j – довжина шкали j -го критерію

Індекс незгоди з гіпотезою про строгу перевагу визначається на основі найбільш «суперечливого» критерію – за яким альтернатива a_l в найбільшій степені переважає a_k .

Метод ELECTRE I: пороги згоди і незгоди

Задається пара значень c_1, d_1 .

Якщо $(c(a_k, a_l) \geq c_1) \wedge (d(a_k, a_l) \leq d_1)$ ^{ТО} $a_k \succ a_l$
В іншому випадку – альтернативи
непорівнювані.

Якщо немає можливості визначити найкращу
альтернативу, значення порогів послаблюються,
поки така можливість не з'явиться.

Метод ELECTRE I: приклад

5 альтернатив, 7 критеріїв у шкалі [1; 5]

	c_1	c_2	c_3	c_4	c_5	c_6	c_7
a_1	1	2	1	5	2	2	4
a_2	3	5	3	5	3	3	3
a_3	3	5	3	5	3	2	2
a_4	1	2	2	5	1	1	1
a_5	1	1	3	5	4	1	5

Ваги критеріїв:

	c_1	c_2	c_3	c_4	c_5	c_6	c_7
w_j	0,078	0,118	0,157	0,314	0,235	0,039	0,059

Метод ELECTRE I: приклад

Індекси згоди:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	1	0,373	0,412	0,843	0,549
a_2	0,941	1	1	1	0,706
a_3	0,941	0,902	1	1	0,706
a_4	0,667	0,314	0,314	1	0,549
a_5	0,843	0,765	0,765	0,882	1

Метод ELECTRE I: приклад

Індекси незгоди (довжина шкали $L_j=4$):

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	0	0,75	0,75	0,25	0,5
a_2	0,25	0	0	0	0,5
a_3	0,5	0,25	0	0	0,75
a_4	0,75	0,75	0,75	0	1
a_5	0,25	1	1	0,25	0

Метод ELECTRE I: приклад

Задаємо значення порогів $c_1=0,8$, $d_1=0,25$.

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	1	0,373	0,412	0,843	0,549
a_2	0,941	1	1	1	0,706
a_3	0,941	0,902	1	1	0,706
a_4	0,667	0,314	0,314	1	0,549
a_5	0,843	0,765	0,765	0,882	1

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	0	0,75	0,75	0,25	0,5
a_2	0,25	0	0	0	0,5
a_3	0,5	0,25	0	0	0,75
a_4	0,75	0,75	0,75	0	1
a_5	0,25	1	1	0,25	0

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	—			Р	
a_2	Р	—	Р	Р	
a_3		Р	—	Р	
a_4				—	
a_5	Р			Р	—

Домінованою є альтернатива a_4 .
Інші складають перше ядро найкращих альтернатив.

Метод ELECTRE I: приклад

Задаємо більш слабкі значення порогів $c_1=0,75$, $d_1=0,5$.

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	1	0,373	0,412	0,843	0,549
a_2	0,941	1	1	1	0,706
a_3	0,941	0,902	1	1	0,706
a_4	0,667	0,314	0,314	1	0,549
a_5	0,843	0,765	0,765	0,882	1

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	0	0,75	0,75	0,25	0,5
a_2	0,25	0	0	0	0,5
a_3	0,5	0,25	0	0	0,75
a_4	0,75	0,75	0,75	0	1
a_5	0,25	1	1	0,25	0

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	—			P	
a_2	P	—	P	P	
a_3	P	P	—	P	
a_4				—	
a_5	P			P	—

Домінованими є альтернатива a_1 , a_4 .
Інші складають друге ядро найкращих альтернатив.

Метод ELECTRE I: приклад

Щоб розрізнити альтернативи a_2, a_3, a_5 , значення порогів $c_1=0,75, d_1=1$.

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	1	0,373	0,412	0,843	0,549
a_2	0,941	1	1	1	0,706
a_3	0,941	0,902	1	1	0,706
a_4	0,667	0,314	0,314	1	0,549
a_5	0,843	0,765	0,765	0,882	1

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	0	0,75	0,75	0,25	0,5
a_2	0,25	0	0	0	0,5
a_3	0,5	0,25	0	0	0,75
a_4	0,75	0,75	0,75	0	1
a_5	0,25	1	1	0,25	0

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5
a_1	—			P	
a_2	P	—	P	P	
a_3	P	P	—	P	
a_4				—	
a_5	P	P	P	P	—

Найкращою є альтернатива a_5 .

Метод ELECTRE III

Відношення: a_k не гірше за a_l за критерієм c_j

$$a_k S_j a_l$$

c_j знаходиться в згоді з відношенням $a_k S_j a_l$,

якщо: $v_j(a_l) - v_j(a_k) \leq q_j$

c_j знаходиться в незгоді з відношенням $a_k S_j a_l$,

якщо: $v_j(a_l) - v_j(a_k) \geq p_j$

Метод ELECTRE III: індекс згоди

- a_k не гірше за a_l за критерієм c_j

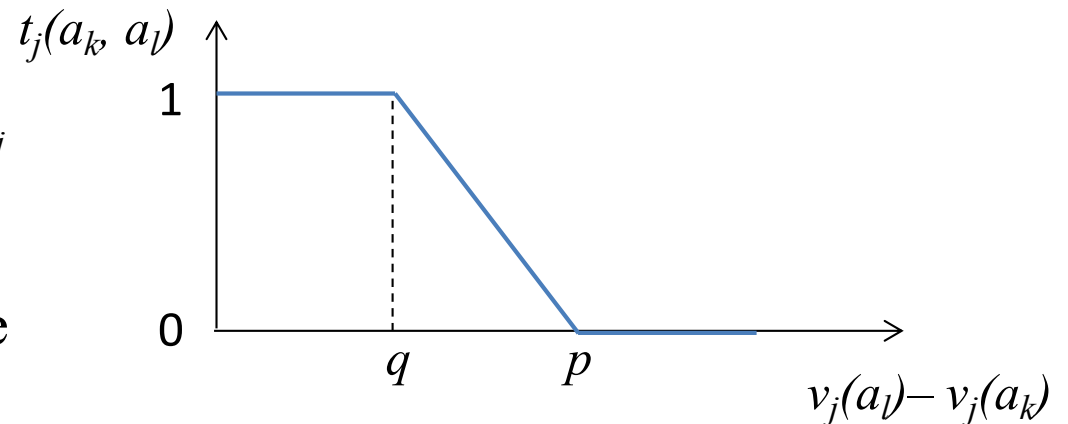
$t_j(a_k, a_l)$ – індекс згоди

Пороги p_j, q_j в загальному вигляді є лінійними функціями від оцінок $v_j(a_k)$

$$t_j(a_k, a_l) = \begin{cases} 0, & v_j(a_l) \geq v_j(a_k) + p_j(v_j(a_k)) \\ 1, & v_j(a_l) \leq v_j(a_k) + q_j(v_j(a_k)) \\ \frac{p_j(v_j(a_k)) - (v_j(a_l) - v_j(a_k))}{p_j(v_j(a_k)) - q_j(v_j(a_k))}, & \text{інакше} \end{cases}$$

Для порогів – констант:

$$t_j(a_k, a_l) = \begin{cases} 0, & v_j(a_l) - v_j(a_k) \geq p_j \\ 1, & v_j(a_l) - v_j(a_k) \leq q_j \\ \frac{p_j - (v_j(a_l) - v_j(a_k))}{p_j - q_j}, & \text{інакше} \end{cases}$$

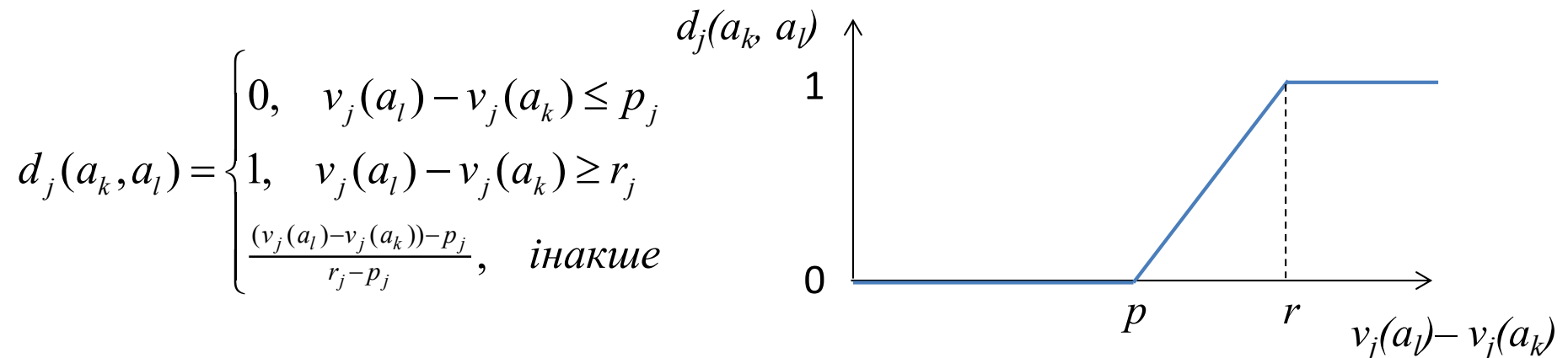
Метод ELECTRE III: індекс незгоди

- a_k гірше за a_l за критерієм c_j

$d_j(a_k, a_l)$ – індекс незгоди

$$d_j(a_k, a_l) = \begin{cases} 0, & v_j(a_l) \leq v_j(a_k) + p_j(v_j(a_k)) \\ 1, & v_j(a_l) \geq v_j(a_k) + r_j(v_j(a_k)) \\ \frac{(v_j(a_l) - v_j(a_k)) - p_j(v_j(a_k))}{r_j(v_j(a_k)) - p_j(v_j(a_k))}, & \text{інакше} \end{cases}$$

$r_j(v_j(a_k))$ – поріг вето

Метод ELECTRE III: поріг вето

- Відношення $a_k S_j a_l$ не справджується, якщо

$$v_j(a_l) - v_j(a_k) \geq r_j$$

$r_j \geq p_j$ – поріг вето

Призначення: вилучити з розгляду альтернативу з низькою оцінкою хоча б за одним з критеріїв, незалежно від її оцінок за іншими критеріями.

Показники важливості критерію:

- Вага w_j^C
- Близькість r_j до p_j

Метод ELECTRE III: агрегований індекс згоди

- a_k не гірше за a_l за всіма критеріями

$$T(a_k, a_l) = \sum_{j=1}^m w_j^c t_j(a_k, a_l)$$

Розраховується для всіх пар альтернатив.

Метод ELECTRE III: рівень переваги

- Шукається множина $J(a_k, a_l)$ критеріїв, для яких індекс незгоди більший за агрегований індекс згоди: $d_j(a_k, a_l) > T(a_k, a_l)$
- Розраховуються ступені переваги a_k над a_l

$$S(a_k, a_l) = \begin{cases} T(a_k, a_l), & \text{якщо } J(a_k, a_l) = \emptyset \\ T(a_k, a_l) \prod_{j \in J(a_k, a_l)} \frac{1 - d_j(a_k, a_l)}{1 - T(a_k, a_l)}, & \text{інакше} \end{cases}$$

Метод ELECTRE III: ранжування

Ранжування альтернатив здійснюється за величинами вхідного і вихідного, або чистого потоків, як в методі PROMETHEE.

- Вихідний потік $\Phi^+(a_k) = \frac{1}{n-1} \sum_{l \neq k} S(a_k, a_l)$
- Вхідний потік $\Phi^-(a_k) = \frac{1}{n-1} \sum_{l \neq k} S(a_l, a_k)$
- Чистий потік $\Phi(a_k) = \Phi^+(a_k) - \Phi^-(a_k)$

Метод ELECTRE III: приклад

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4
a_1	11200	870	12,3	0
a_2	8790	888	10,4	1
a_3	5700	912	9	1,5
a_4	6200	840	9,3	1
a_5	8300	930	10,6	0,5
a_6	10000	850	10,7	0

	c_1	c_2	c_3	c_4
W	0,2	0,3	0,1	0,4
Q	1000	3%	10%	0
P	2000	6%	20%	1

Порогу вето не введено.

Метод ELECTRE III: приклад

Індекси згоди за першим критерієм для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	–	1	1	1	1	1
a_2	0	–	1	1	1	0,79
a_3	0	0	–	1	0	0
a_4	0	0	1	–	0	0
a_5	0	1	1	1	–	0,3
a_6	0,8	1	1	1	1	–

Оскільки порогу вето немає, індекси незгоди дорівнюють нулю.

Метод ELECTRE III: приклад

Індекси згоди за другим критерієм для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	—	1	0,391	1	0	1
a_2	1	—	1	1	0,423	1
a_3	1	1	—	1	1	1
a_4	0,81	0,095	0	—	0	1
a_5	1	1	1	1	—	1
a_6	1	0,51	0	1	0	—

$$t_j(a_k, a_l) = \begin{cases} 0, & v_j(a_l) \geq v_j(a_k) + p_j \cdot v_j(a_k) \\ 1, & v_j(a_l) \leq v_j(a_k) + q_j \cdot v_j(a_k) \\ \frac{p_j \cdot v_j(a_k) - (v_j(a_l) - v_j(a_k))}{p_j \cdot v_j(a_k) - q_j \cdot v_j(a_k)}, & \text{інакше} \end{cases}$$

Метод ELECTRE III: приклад

Індекси згоди за третім критерієм для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	—	0,455	0	0	0,618	0,699
a_2	1	—	0,654	0,942	1	1
a_3	1	1	—	1	1	1
a_4	1	1	1	—	1	1
a_5	1	1	0,491	0,774	—	1
a_6	1	1	0,411	0,692	1	—

$$t_j(a_k, a_l) = \begin{cases} 0, & v_j(a_l) \leq v_j(a_k) - p_j \cdot v_j(a_k) \\ 1, & v_j(a_l) \geq v_j(a_k) - q_j \cdot v_j(a_k) \\ \frac{p_j \cdot v_j(a_k) + (v_j(a_l) - v_j(a_k))}{p_j \cdot v_j(a_k) - q_j \cdot v_j(a_k)}, & \text{інакше} \end{cases}$$

Метод ELECTRE III: приклад

Індекси згоди за четвертим критерієм для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	–	0	0	0	0,5	1
a_2	1	–	0,5	1	1	1
a_3	1	1	–	1	1	1
a_4	1	1	0,5	–	1	1
a_5	1	0,5	0	0,5	–	1
a_6	1	0	0	0	0,5	–

Метод ELECTRE III: приклад

Агреговані індекси згоди для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	–	0,546	0,317	0,5	0,462	0,97
a_2	0,8	–	0,765	0,994	0,827	0,958
a_3	0,8	0,8	–	1	0,8	0,8
a_4	0,743	0,529	0,5	–	0,5	0,8
a_5	0,8	0,8	0,549	0,777	–	0,86
a_6	0,96	0,453	0,241	0,569	0,5	–

Без порогу вето значення ступенів переваги співпадають з агрегованими індексами згоди

Метод ELECTRE III: приклад

Ранг	Альтернатива	Вихідний потік Φ^+	Вхідний потік Φ^-	Чистий потік Φ
1	a_3	0,84	0,475	0,365
2	a_2	0,869	0,625	0,244
3	a_5	0,757	0,618	0,14
4	a_4	0,614	0,768	-0,154
5	a_1	0,559	0,821	-0,262
6	a_6	0,545	0,878	-0,333

Метод ELECTRE III: приклад

Введемо для першого критерію поріг вето, рівний 4000.

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4
a_1	11200	870	12,3	0
a_2	8790	888	10,4	1
a_3	5700	912	9	1,5
a_4	6200	840	9,3	1
a_5	8300	930	10,6	0,5
a_6	10000	850	10,7	0

Метод ELECTRE III: приклад

Індекси незгоди за першим критерієм для пар альтернатив:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	–	0	0	0	0	0
a_2	0,205 (0,8)	–	0	0	0	0
a_3	1 (0,8)	0,545 (0,8)	–	0	0,3 (0,8)	1 (0,8)
a_4	1 (0,743)	0,295 (0,529)	0	–	0,05 (0,5)	0,9 (0,8)
a_5	0,45 (0,8)	0	0	0	–	0
a_6	0	0	0	0	0	–

Індекси незгоди порівнюємо з агрегованими індексами згоди
(наведені в дужках для ненульових значень)

Метод ELECTRE III: приклад

Значення ступенів переваги:

	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
a_1	–	0,546	0,317	0,5	0,462	0,97
a_2	0,8	–	0,765	0,994	0,827	0,958
a_3	0	0,8	–	1	0,8	0
a_4	0	0,529	0,5	–	0,5	0,4
a_5	0,8	0,8	0,549	0,777	–	0,86
a_6	0,96	0,453	0,241	0,569	0,5	–

$$S(a_3, a_1) = 0,8 \cdot \frac{1-1}{1-0,8} = 0 \quad S(a_4, a_6) = 0,8 \cdot \frac{1-0,9}{1-0,8} = 0,4$$

Метод ELECTRE III: приклад

Ранг	Альтернатива	Вихідний потік Φ^+	Вхідний потік Φ^-	Чистий потік Φ
1	a_2	0,869	0,626	0,243
2	a_5	0,757	0,618	0,139
3	a_1	0,559	0,512	0,047
4	a_3	0,52	0,474	0,046
5	a_6	0,545	0,638	-0,093
6	a_4	0,386	0,768	-0,382

Метод TOPSIS

Technique for Preference by Similarity to the Ideal Solution

Метод ґрунтується на тому, що найкраща альтернатива повинна мати найменшу відстань до максимальних значень критерію і найбільшу – до мінімальних.

Метод TOPSIS

1. Значення альтернатив за критеріями нормалізуються:

$$R = \left\{ r_{ij} = \frac{v_j(a_i)}{\max_i v_j(a_i)} \mid i \in [1; n], j \in [1; m] \right\}$$

2. Формується зважена нормалізована матриця:

$$T = \left\{ t_{ij} = w_j r_{ij} \mid i \in [1; n], j \in [1; m] \right\}$$

Метод TOPSIS

3. Обчислюються відстані альтернатив до найкращих і найгірших значень критеріїв

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^m (t_{ij} - t_j^+)^2} \quad d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^m (t_{ij} - t_j^-)^2}$$

4. Розраховується схожість до ідеальної альтернативи. Чим менше s_i^+ – тим краще

$$s_i^+ = \frac{d_i^+}{d_i^+ + d_i^-} \quad s_i^+ \in [0; 1]$$

Метод TOPSIS

Значення критеріїв для альтернатив:

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4
a_1	11200	870	12,3	0
a_2	8790	888	10,4	1
a_3	5700	912	9	1,5
a_4	6200	840	9,3	1
a_5	8300	930	10,6	0,5
a_6	10000	850	10,7	0

	c_1	c_2	c_3	c_4
W	0,2	0,3	0,1	0,4

Метод TOPSIS

Нормована матриця

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4
a_1	1	0,935	1	0
a_2	0,785	0,955	0,846	0,667
a_3	0,509	0,981	0,732	1
a_4	0,554	0,903	0,756	0,667
a_5	0,741	1	0,862	0,333
a_6	0,893	0,914	0,87	0

Метод TOPSIS

Нормована зважена матриця

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4
a_1	0,2	0,281	0,1	0
a_2	0,157	0,286	0,085	0,267
a_3	0,102	0,294	0,073	0,4
a_4	0,111	0,271	0,076	0,267
a_5	0,148	0,3	0,086	0,133
a_6	0,179	0,274	0,087	0

	c_1	c_2	c_3	c_4
W	0,2	0,3	0,1	0,4

Метод TOPSIS

Відстані до максимумів і мінімумів:

	c_1	c_2	$c_3 (min)$	c_4	d_i^+	d_i^-	s_i^+
a_1	0,2	0,281	0,1	0	0,401	0,01	0,976
a_2	0,157	0,286	0,085	0,267	0,141	0,075	0,653
a_3	0,102	0,294	0,073	0,4	0,098	0,161	0,378
a_4	0,111	0,271	0,076	0,267	0,163	0,072	0,693
a_5	0,148	0,3	0,086	0,133	0,272	0,021	0,929
a_6	0,179	0,274	0,087	0	0,402	0,006	0,985